

Het voortvarende monumentenbeleid van Staphorst-Rouveen

DR. EVERHARD JANS*

Onlangs won de gemeente Staphorst de Europa Nostra prijs voor monumentenbeleid in verband met de succesvolle rehabilitatie van deze interessante landelijke nederzetting in Overijssel. Europa Nostra is een internationale federatie van instellingen, die het culturele erfgoed in Europa beschermen. Elk jaar kent zij onderscheidingen toe voor opmerkelijke inspanningen bij restauraties, herbesteding van historische gebouwen etc.

Het unieke Nederlandse boerendorp Staphorst verbindt traditie en creativiteit op geslaagde wijze. Oude waarden verouderen hier niet, maar leven voort in ons jachtige cultuurpatroon.

Fred Thomas beschreef het zo treffend in zijn folkloristische vertelling: 'Een liefde in Staphorst': 'De zondagse zon schijnt op Staphorst, dat met zijn tweelingbroer Rouveen een lange, lange weg vormt in het vrijwel vlakke land tussen Zwolle en Meppel.

Met aan weerskanten de boerenbehuizin-

gen, haaks op de weg, meestal drie, vier bedrijven achter elkaar. Woning en stallen onder een dak van doorgezwikt, bruinmossig riet. Vóór de houten schoorsteen, opzij de daklijn, onderbroken door twee banderdeuren. Eender de pui van de huizen, met deur, twee of meer vensters, het opkamerampje en zolderlichten, alles verlevendigd door felle kleuren: cobaltblauw en posten en stijlen, de emmerrekken aan de zijmuur, grasgroene luiken en achter de vensters donkere horren, waarop de gordijnen tegen alle wereldse openheid laag zijn neergelaten.

Voor elk huis de tuin, de gaoren, ondiep en van de weg gescheiden door de heg, de vrede, waarin een toegang is uitgespaard, het hekje of stappien, dat langs een paadje, keurig met schoon zand bestrooid, tussen de perken leidt naar de voordeur. In de gaorens bloeien bomen en bloemen. De sneeuwkllokjes, de manesteerties, steken in maart hun kopjes boven de winterse grond, later volgen de narcissen en de tielozen!

Nu, meer dan 40 jaar later, is veel van deze

idylle nog aanwezig. Wel staat er hier en daar een confectie- burgerhuisje tussen de rij oude hoeven, maar van de kleine 1100 boerderijen zijn er inmiddels driehonderd op de Monumentenlijst geplaatst.

Staphorst - Rouveen is in binnen- en buitenland het bekendst geworden door haar kleurrijke klederdracht, gedragen door jong en oud: van haar 13.000 inwoners blijft een derde deel trouw aan de overgeleverde kleding en tradities der vaderen. De voorliefde voor primaire, heldere kleuren beheerst sterk het buitenschilderwerk van de plaatselijke boerderij: lichtblauw, grasgroen, wit. Ook vandaag de dag is Staphorst-Rouveen een sterk agrarische gemeenschap, hoewel het percentage boeren toch afneemt. In 1899 was 85% in de landbouw werkzaam, dit was in 1971 gedaald tot 37%.

*Dr. Everhard Jans is architectuurhistoricus en als bureau-medewerker verbonden aan de 'Twente-Academie' in Borne

Negentiende-eeuwse boerderijen na restauratie. Gemeenteweg 147, Staphorst. (foto: Het Oversticht)

Nog niet opgeknapt, verwaarloosde Staphorster boerderijgevel met jaarankers 1822. Woldak van riet. (foto: Het Overzicht)

Grasland met rundveehouderij is de belangrijkste bestaansbron in Staphorst-Rouveen. De grootste oppervlakte bouwland werd in grasland omgezet.

De boerderijen in het streekdorp Staphorst-Rouveen behoren tot het staldeeltype (halhuisgroep). Dit houdt o.m. in, dat de constructieve kern een ankerbalk gebint is, waarop een sporenkap rust. De buitenstijlruimten (onder de knik van het dak) worden gevormd door de zijbeuken met lage zijmuurtjes.

In plaats van de gebruikelijke dorsdeel in de middenbeuk bevindt zich in het midden een stal in de dwarsas, vanouds uitgevoerd als uitgediepte potstal.

Een onderzoek uit 1961 leert, dat 8% van de boerderijen in het tweelingdorp nog voor 1850 ontstond, 574 exemplaren of 54% dateren uit de periode 1850 – 1914, terwijl 261 stuks uit de jaren tussen 1915 en 1940 dagtekenen. In 1961 waren er na 1940, 154 nieuwe boerderijen gebouwd, oftewel 14%. Totaal gaat het om 1070 hoeven.

WELSTANDSTOEZICHT

Het welstandstoezicht, in dit geval de architecten van 'Het Overzicht' te Zwolle hadden al lang bemoeienis met de handhaving van het streekeigen karakter van dit volks-cultuur- 'reservaat'.

De naam van *Dick Reeskamp* mag in dat verband met ere genoemd worden. Maar ook zijn collega's doen hun best, om op tactische wijze bouwen en wonen van de dorpsbevolking in goede banen te leiden.

Men werkt met plaatselijke vertrouwensmensen.

De belangrijkste van hen is de bouwkundig hoofdamtenaar van de gemeente Staphorst, de geboren Drent *A. Muller*. Hij spreekt ook de streektaal met zijn cliënten, wat een goed contact met 'Mullertien' (zoals hij aan het loket werd aangesproken, toen ik met hem praatte) garandeert. Bouwkundige Muller heeft een krans verdiend voor zijn jarenlange inzet voor de landelijke bouwkunst van Staphorst-Rouveen. De kiem voor deze belangstelling werd gelegd tijdens de restauratie van de museumboerderij van Rouveen (Zuidwest-Drente), waar Muller in contact kwam – omstreeks 1960 – met de kenner van de Oostnederlandse landelijke bouwkunst: architect *Jan Jans* (1893-1963).

In 1982 kwamen in Staphorst-Rouveen 85 boerderijrestauraties gereed, in 1983 95 stuks, in 1984 101 of 102, terwijl in 1985 87 monumentale boerderijen en 87 beeldbepalende panden een goede beurt kregen. Bij een gemiddelde aanvraag van om en nabij een restauratiebedrag van f 10.000,- stak de overheid tussen 1981 en 1986 een miljoen per jaar in de instandhouding van het unieke dorpsgezicht van Staphorst-Rouveen.

SLECHTS 40 PROCENT SUBSIDIE

Tot nu toe werd 75% gesubsidieerd door Rijk, provincie en gemeente- de zogenaamde landelijke bouwkunstregeling, maar sinds kort loopt de financiering via de nieu-

we Stichting Nationaal Restauratie fonds. In dat kader wordt slechts 40% subsidie gegeven, tot een bedrag van maximaal f 25.000,-, waarbij alleen voor boerderijen met rieten daken ondersteuning verleend wordt. Dat er veel haken en ogen aan deze regeling zitten, is duidelijk: de gebouwen dienen ook nog uitsluitend en agrarische functie te bezitten – wat gebeurt er met door 'burgers' bewoonde of verbouwde hoeven? Daar komt nog bij, dat de provinciale subsidieregeling nu niet meer afgestemd is op de rijksregeling, zodat de duidelijkheid ver te zoeken is. Voor 30% van de aannemingsom moet een goedkope lening worden aangevraagd. Dit alles waarschijnlijk in het kader van bezuinigingen en terugspelen op de lagere overheden. Een teken des tijds!

De beste wijze van werken voor bouwkundige Muller is natuurlijk, dat hij spoedig het contante restauratiebedrag in uitzicht kan stellen. Een tocht met hem langs de 'Diek' (hoofdstraat) in Staphorst-Rouveen leert, hoe fraai het effect van de laatste vijf jaar inmiddels al is. Een van de beste voegers van het tweelingdorp, *Meppelink*, is net bezig een keurige knipvoeg aan te brengen aan het baksteenfront (met vlechtingen) van een laatnegentiende-eeuwse boerderij.

Goede voorbeelden van een opgeknapt 'gevelgezicht' met nieuwe voegen, betere roedenverdelingen van de houten schuiframen en natuurlijk de juiste kleuren zijn de boerderijen Rijksweg 118 en 164. De houten schoorstenen dienen van goed hout, en niet van triplex gemaakt te worden. Als het rieten dak dan bovendien nog wordt vernieuwd

(subsidie) verbindt Muller daar meteen de voorwaarde aan dat de verticale vlakken van het schoorsteentje weer de oude kleur blauw krijgen, dat is te merken aan dit lange dorp, ook al kleuraccent.

Dat de heer Muller hart voor zijn werk heeft, tonen ook de laden van de opmetingenkast in het gemeentehuis. Op grond van de documentatie van de 'Staphorster bouwkunst' is de bouwkundige dienst goed in staat goede details toe te plassen, zelfs als er een hoeve afgebrand is. Banderdeuren, bovenlichten, dakhellingen en materialen worden zo verantwoord toegepast, en verhogen de schoonheid van het soms omstreden dorp.

BIJBELSE TEGELTJES

Behoedzaam ondergingen vele gevels aan de 'Diek' een face-lift, en kunnen er op deze wijze weer jaren tegen. Alle aannemers en bouwvakkers van Staphorst-Rouveen werkten hier aan mee. De bereidheid tot gesubsidiëerd restaureren blijkt tot nu toe het grootst te zijn in het overwegend Gereformeerde Rouveen. Nadat Muller een boer in Staphorst (lidmaat van de Gereformeerde Bond in de Hervormde Kerk) had weten te overtuigen dat op de door hem verkochte melk automatisch subsidie van de overheid zat, wilde de man, die eerst had tegengestribbeld, nu toch ook subsidie.

De straatgevel van *Margje Buitenhuis* – een bejaarde weduwe nog geheel in traditionele klederdracht gestoken – werd opgeknapt.

Het interieur bleek nog geheel ouderwets te zijn, tevens is hier de uit Twente en Gelderse Achterhoek bekende tuugkist nog te bewonderen. Het leuke is dat in deze klederdrachtgemeenschap nog volop baaien rokken en andere stukken dracht in de kist bewaard worden. Haar initialen: M.J.B. waren nog in 1980 vernieuwd, in ossenbloedkleur, op een ondergrond van een geelachtige nerfstructuur (noteboom). Aan de wand, achter de plattebuiskachel: Bijbelse tegeltjes, die in deze orthodox-protestantse sfeer wel een bijzondere meerwaarde hebben. Hopelijk stagneert de restauratiegolf in Staphorst-Rouveen niet, door bovengenoemde bezuinigingsmanoeuvre.

S. J. van der Molen heeft al in 1941 vastgesteld, dat het staldeeltje van Staphorst-Rouveen qua plattegrond veel weg heeft van het bijna verdwenen Stellingwerfse staldeeltje. Of ook geldt dat de bewoners van het tweelingdorp oorspronkelijk uit Zuidoost-Friesland afkomstig waren, bestrijdt dialectologe *dr. Jo Daan*. Dat het mogelijk is een traditionele buitenkant te combineren met een bijna stads aandoend interieur, bewijst de boerderij (gerestaureerd en verbouwd) van een rietdekker, die net met een eigen bedrijf gestart is (nr. 355).

MUSEUMHOEVE

Alle houten topgevels van Staphorst-Rouveen zijn inmiddels uit het dorp verdwenen. Het laatst bewaard gebleven voorbeeld prijkt nu in het Nederlands Openluchtmu-

seum te Arnhem, waar het tijdig onder de hoede van museumarchitect *H. J. van Bon* werd herbouwd. Daar zien we ook een wit vierkant als centraal veld van de vensterluiken: iets wat je ook nu nog hier en daar langs de 'Diek' terugziet. De jongste scheping van de nu gepensioeneerde Van Bon is de restauratie van de gemeentelijke museumboerderij van Staphorst. Prins Claus opende op 9 juni 1982 de fraaie museumhoeve. Naast de boerderij ligt een traditionele wagenshuur. De woonkamer, naar buiten toe afgeschermd door blauwe horretjes, is nu geschilderd in de oude kleuren die onder recentere verflagen werden aange- troffen.

In 1984 werden de schilderijen van oud-dorpsgenote *Stien Eelsingh*, die veel Staphorster scènes schilderde, hier tentoongesteld.

Oorspronkelijk was deze boerderij een 'los huus', zoals we dat nog uit restexemplaren van het Twentse platteland kennen. In de negentiende eeuw kwam er een stapelmuur tussen deel en woonruimte. De 'appelbloesem'-beschildering werd omstreeks 1875 aangebracht door schilders uit Meppel, waarschijnlijk door *Goldstein*. Drie schitterende tableau's zijn bij de schouw aangebracht: Het laatste avondmaal, De opstanding van Jezus Christus, en Hemelvaart.

De stookplaats onder de schouw bezit een open vuur, vuurhaal (smeedijzer) en de zogenaamde vuurkorf, een stulp van smeedijzer, om het vuur 's nachts te beschutten (tegen brandgevaar). Verder zijn nog ver-

Gerestaureerde museumboerderij (woongevel), Gemeenteweg 67, Staphorst. (foto: Gemeente Staphorst)

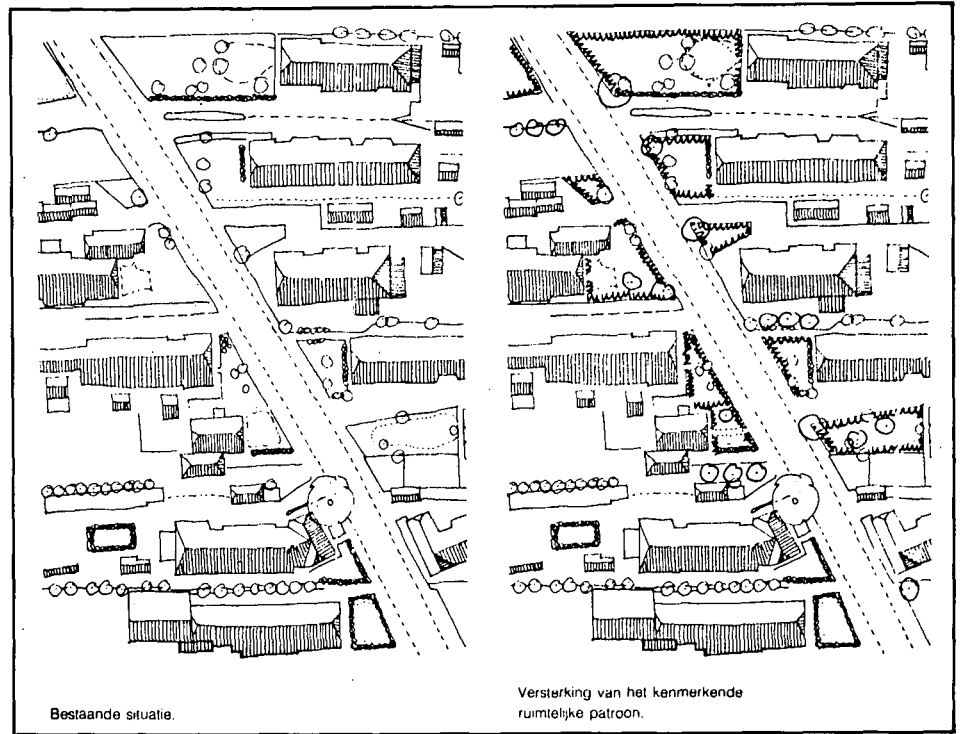
meldenswaard: de spinde (kast naast voordeur), de bissekist (vgl. de Twentse tuug-kist), de Staphorster klaptafel met rode knopstoelen, een wieg uit 1877, een looprek voor het jonge kind, een Drentse kast, vergezeld door een Drents kabinet, beide op een kleine verhoging vanwege het schrobben van de vloer.

In het bedrijfsgedeelte is de oude staldeel van grupstal en karmolen te bezichtigen. Op een primitieve draaibank ontstond vroeger het traditionele Staphorster meubilair.

Uniek is de handweverij van de Stichting Staphorst (met een uit 1611 daterend weefgetouw met 'smietspoel'. Via een transparante afscheiding kan plaatsgenoot en toerist zien, hoe hier dagelijks op de oude wijze door een handwever de streekeigen stoffen van Staphorst en Rouveen worden geweven. Ook opdrachten van boerendansgroepen voor passende stoffen worden hier uitgevoerd, zoals ik bij een bezoek merkte.

RECONSTRUCTIE TUINEN

Via 'Het Oversticht' werd het 'groene karakter' van Staphorst-Rouveen sinds 1982 hersteld. De tuinarchitecte *Ir. G. Bierema*, eerst op voorlopige basis in dienst van 'Het Oversticht', nu vaste kracht, bestudeerde de streekeigen aanleg van de tuintjes rond de boerderijen. Een aantal kenmerken: de zeer smalle verkaveling van de erven en de Oude Rijksstraatweg en Gemeenteweg die daar schuin overheen (dwarsrichting) zijn gelegd. Ten tweede: de boerderijen die vlak en naast elkaar liggen en de richting van de verkaveling en niet van de 'Diek' volgen. Ten derde: de hoog opgaande beplanting langs de kavelgrenzen en de strak geschoren hagen of hekken evenwijdig aan de Oude Rijksstraatweg en de Gemeenteweg. Ten vierde: de belangrijke betekenis van de voordeur voor de inrichting van het erf, waardoor de tuin asymmetrisch ingedeeld

Bestaande situatie verkaveling en tuinen Staphorst-Rouveen (links) en versterking van het kenmerkende ruimtelijke patroon (rechts) (foto: Het Oversticht).

is. Ten vijfde: de op de meeste erven voorkomende verschillen in hoogte van de beplanting tussen de hoge bomen, de middel-hoge bomen, de struiken, hagen en hekken, en de kruiden.

De reconstructie van de tuinen hangt samen met herbestrating en riolering van de 'Diek', enkele jaren geleden. Ook Staatsbosbeheer werkt mee. Voor de helft wordt de nieuwe beplanting vergoed. Zo heeft de gemeente Staphorst sinds 1985 buxushagenkwekerijen, die snel materiaal voor de boerentuintjes kunnen leveren.

Al met al: in Staphorst-Rouveen wordt uit-

stekend werk verricht, waar ook de Bond Heemschut erg mee in z'n schik is!

Literatuur:

S. J. van der Molen, Het Staphorster boerenhuis Stellingwerfsch?, in: Het Saksische boerenhuis in Zuidoost-Friesland, Groningen 1941, p. 46-50

Fred Thomas, Een liefde in Staphorst, 's Gravenhage 1942

J. de Wolde, Staphorst, zoals het werkelijk is, z.pl., 1978

Bossies aan de Diek, Herstel van het groene karakter van Staphorst-Rouveen, Zwolle 1985 (*Het Oversticht*)

Voorlichtingsfolders Bureau Voorlichting (*J. de Wolde*), Gemeente Staphorst

Kastelenstichting Holland en Zeeland opgericht

Ook in de westelijke provincies is nu een stichting opgericht, die de interesse in en zorg voor de daar aanwezige kastelen en historische landhuizen wil bevorderen. Om zich te presenteren organiseert de stichting dit voorjaar een tentoonstelling van reproducties van 17de eeuwse kastelenprenten. Vanaf 3 juni is die te zien in de Zeeuwse bibliotheek, Kousteensedijk 7 Middelburg, 's maandags van 17.30 tot 21 uur. Dinsdag t/m vrijdag van 10 tot 21 uur en zaterdag van 10 tot 13 uur. De expositie duurt tot eind juni. Wie de nieuwe stichting wil begunstigen als donateur of anderszins kan meer informatie aanvragen via postbus 222, 4330 AE Middelburg.

Restauratiekampen voor jonge monumentenzorgers

De Nederlandse Vereniging van Monumentenzorgers organiseert ook dit jaar restauratie-werk-vakanties voor jongens en meisjes vanaf 16 jaar. Zij zullen zich gezamenlijk met het herstel van een of meerdere onderdelen van een monument bezighouden waarbij betrokkenheid en enthousiasme belangrijker zijn dan de prestatie. De kosten voor veertien dagen zijn ongeveer 130 gulden; voor onderdak en maaltijden wordt gezorgd.

Van 13 t/m 26 juli gaan de jongeren bijgebouwen van kasteel Middachten in de Steeg en een filterkelder in Heveadorp opknappen. Van 27 juli t/m 9 augustus wordt gewerkt aan het Tolhuisje in Zwiëp, aan de voet van de Lochemse berg. Inlichtingen geeft ir. W. B. J. Polman, secretaris van de Vereniging, telefoon 023 - 31 91 50, tst. 148, of 's avonds 01820 - 32947.

Vrijwillige bijdrage ter nagedachtenis aan dr. R. Hoegen

Het Dagelijks Bestuur van Heemschut wil graag ter nagedachtenis aan het overlijden onlangs van oud-Heemschut voorzitter dr. R. Hoegen de leden oproepen een vrijwillige bijdrage te storten in het Hoegen-fonds. Dit fonds werd bij het aftreden van dr. Hoegen als voorzitter in 1978 in het leven geroepen voor bijzondere doeleinden ter bevordering van het werk van Heemschut.

Bijdragen kunnen worden gestort op het speciale postgironummer 3998050 ten name van de Bond Heemschut of bij Bank Mees en Hope NV Amsterdam op rekening 213272776 ten name van de Bond Heemschut, rekening Hoegen-fonds. Graag zien wij uw bijdragen in dit bijzondere jubileumjaar tegemoet.